

УДК 332 : 339.7

В. В. Токар, канд. екон. наук,
доцент кафедри міжнародних фінансів,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ЗАГРОЗИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕАЛЬНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано загрози інноваційно-інвестиційній діяльності в реальному секторі економіки України. Досліджено можливі шляхи координації зусиль держави й приватного капіталу для подолання загроз у контексті забезпечення економічної безпеки держави.

В статье проанализированы угрозы инновационно-инвестиционной деятельности в реальном секторе экономики Украины. Исследованы возможные пути координации усилий государства и частного капитала для преодоления угроз в контексте обеспечения экономической безопасности государства.

The article researches threats to innovation and investment activity in the real economic sector of Ukraine. Possible ways to coordinate efforts of the state and private capital for the sake of overcoming threats in the context of guaranteeing state economic safety are uncovered.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційна діяльність, реальний сектор економіки, економічна безпека.

Ключевые слова: инновационно-инвестиционная деятельность, реальный сектор экономики, экономическая безопасность.

Key words: innovation and investment activity, real economic sector, economic security.

Постановка проблеми. Інноваційно-інвестиційна діяльність, являючи собою симбіоз нововведень (які часто носять метафізичний характер, часто з'являються не завдяки, а всупереч існуючим умовам) та інвестицій (які пов'язані з жорстким фінансовим розрахунком, взаємодією ризику й прибутковості), вимагає нових підходів до організації взаємодії держави й підприємців, подолання радянських стереотипів директивного планування й ліберальних догм абсолютної ринкової саморегуляції. Як не дивно, в Україні ці дві діаметрально протилежні концепції знайшли своє активне застосування при реалізації державної політики: українську економіку «лихоманить» або від «ручного управління», або від захоплення «ліберальним романтизмом» мінімального втручання держави.

Ефективність інноваційно-інвестиційної діяльності визначається збалансованістю підходів до її стимулювання з боку держави, що підтверджується практикою провідних держав світу, які одночасно застосовують індикативне планування на початковому етапі формування інноваційного каркасу економіки з поступовим послабленням контролю та використанням принципом «незримі руки» ринку за подальшої активної комерціалізації інноваційних продуктів і послуг. Специфіка інституційної інфраструктури економіки України формує значні загрози для інноваційно-інвестиційної діяльності в реальному секторі економіки, тому визначення шляхів їх подолання (принаймні локалізації та мінімізації) являє собою актуальне питання порядку денного вітчизняних наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку із забезпеченням національної економічної безпеки І. Белоусова передбачає три основних сценарії подальшого розвитку України [1, с. 17]: 1) консервація стану відсталості економіки України; 2) технологічний «прорив» на базі інвестиційно-інноваційної моделі розвитку; 3) поєднання двох перших сценаріїв розвитку.

Абсолютно обґрунтованою є думка В. Кириленка про визначальну роль державної інвестиційної політики у формуванні підвалин ефективного інноваційного розвитку національної економіки. Важливими детермінантами її реалізації, зокрема виступають розвиток форм власності, рівень централізації управління, тип відтворення, стан основних виробничих фондів, ефективність використання основних фондів, структура суспільного виробництва, завдання щодо зміни структури суспільного виробництва [5, с. 11].

А. Косенко вказує на те, що в провідних країнах світу стимулюється розвиток галузей шостого технологічного укладу, зокрема: біотехнології, аерокосмічної промисловості, нанотехнологій. У свою чергу в Україні понад 95 % промислового виробництва припадає на третій і четвертий технологічні уклади [8]. У цьому контексті дивним виглядає встановлений У. Гладкою факт, що в Україні хронічно не виконується законодавча норма про фінансування НДДКР на рівні 1,7 %; середній показник сягає лише 0,3—0,5 % ВВП [3, с. 246].

Постановка завдання. Значна кількість вітчизняних досліджень, які присвячені різноманітним аспектам інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні, недостатню увагу приділили конкретизації загроз інноваційно-інноваційної діяльності.

Метою дослідження є виявлення шляхів координації зусиль держави й приватного капіталу для подолання загроз інноваційно-інвестиційній діяльності в реальному секторі економіки України з метою забезпечення економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальна фінансова криза 2008—2010 рр., виступаючи за своєю сутністю черговою структурною кризою, ознаменувала початок подальших трансформацій технологічних укладів провідних країн світу, які використовували цей період для оновлення основних фондів, оптимізації виробничого процесу (у тому числі шляхом звільнення «умовно зайвої» робочої сили). Важливим уроком цієї кризи є те, що вона з особливою силою вдарила по структурно застарілих виробництвах країн глобальної периферії.

Як наслідок у розвинених країнах світу понад 90 % інвестицій вкладається в 5-й і 6-й технологічні уклади, тоді як в Україні понад 75 % інвестицій використовують виробництва 3-го технологічного укладу: галузі, які виникли ще на початку ХХ ст. і були найпоширенішими в роки Другої світової війни [10, с. 7], що вже перетворилося на суттєву загрозу економічної безпеки держави.

Економічна безпека країни має досить складну внутрішню структуру і формується на таких засадах (принципах) [1, с. 15—16]: 1) економічна незалежність; 2) стабільність і стійкість національної економіки; 3) здатність до саморозвитку і прогресу (зокрема, створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій). Конкретизуючи напрями подальшої трансформації економіки України, необхідно зазначити важливість формування національної стратегії інноваційного розвитку, яка передбачає наявність таких етапів: трансформації існуючого продукту, випробування, промислове освоєння, закріплення науково-технічної ідеї, винаходу, розробки та її впровадження у виробництво чи сферу послуг, з метою досягнення соціального та економічного добробуту [2, с. 122].

Досліджуючи офіційну статистику, можна виявити основні загрози інноваційно-інвестиційної діяльності в реальному секторі економіки України, зокрема: нестача власних коштів (80,1 % обстежених підприємств), великі витрати на нововведення (55,5 %), недостатня фінансова підтримка держави (53,7 %), високий економічний ризик (41 %), тривалий строк окупності нововведень (38,7 %), відсутність коштів у замовників (33,3 %) [6, с. 94], що негативно характеризує стан державно-приватної взаємодії в Україні (рис. 1).

Рис. 1. Загрози інноваційно-інвестиційній діяльності в реальному секторі економіки України*

* — складено автором на основі [6, с. 94]

Інноваційно-інвестиційну діяльність підприємства необхідно розглядати як складну динамічну стохастичну систему, що складається з різних за своєю природою процесів та в загальному випадку включає: інноваційний процес (НДДКР або пошук відповідних нововведень; кількісні, якісні та структурні перетворення); процеси організаційно-економічного, інвестиційного та соціокультурного забезпечення нововведень [4, с. 203].

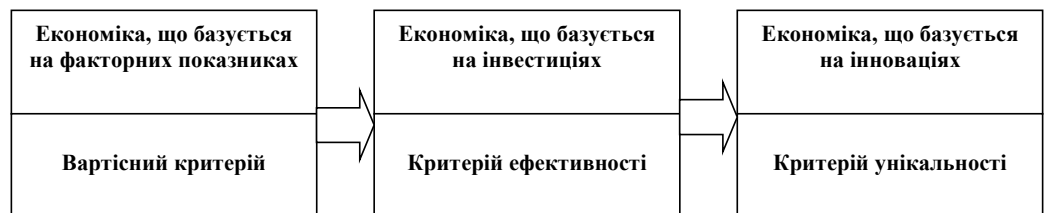

Рис. 2. Стадії конкурентного розвитку країни [7]

Україною обрано інноваційно-інвестиційну модель розбудови економіки, шлях до реалізації якої включає низкою етапів: від факторного до інвестиційного, а вже потім до інноваційної економіки (рис. 2).

На першому етапі економіка базується на доступних для країни факторах: дешева робоча сила, дешеві та доступні природні ресурси. Другий етап забезпечується за рахунок значних внутрішніх і зовнішніх інвестицій. Тому для переходу на другий етап необхідно створити інституційні передумови (законодавча база, гарантування прав власності, макроекономічна стабільність, ліберальна та гармонійна фінансова, монетарна та митна політики). Перехід до третього рівня можливий при стабільному функціонуванні інституційних утворень, побудові інфраструктури інноваційного розвитку та формуванні відповідної культури та рівня знань населення, що відповідали б вимогам інноваційного розвитку [7].

Необхідною складовою стійкого економічного розвитку є зростання інтелектуального потенціалу та науково-технологічні інновації. Таке зростання є одним з основних пріоритетів державної політики стимулювання підприємницької активності в ключових галузях технологічного виробництва, часткового перерозподілу національного доходу із спрямуванням коштів на розвиток науки, впровадження новітніх технологій [8, с. 10].

Сучасне державне регулювання відкритої економіки включає не тільки вироблення законів і нормативних, допоміжних інструментів, що створюються державою, її інститутами, а також правила, встановлювані недержавними об'єднаннями та агентствами в рамках заявлених або делегованих повноважень [8, с. 10]. Виявлені загрози інноваційно-інвестиційній діяльності в реальному секторі економіки України потребують ретельно вивчення іноземного досвіду досягнення синергії від державно-приватно співробітництва.

Модель інноваційно-інвестиційної розвитку США спирається на максимально можливу автономію підприємництва, проте держава активно фінансує військово-промисловий комплекс з метою одержання інноваційних продукції і технології подвійного використання. Схожу модель використовує Великобританія. Однак це не означає відсутності активної підтримки інноваційної діяльності з боку уряду. У США акцент робиться на створення сприятливих умов для ведення бізнесу взагалі, що зумовлює рівні умови для впровадження інноваційних продуктів у всі галузі народного господарства, в той час як у Японії та Франції уряд визначає пріоритетні напрямки інноваційно-технологічного розвитку, яким надається суттєва урядова підтримка [11, с. 166]. Ураховуючи тривалий період саморозвитку ринку в Україні, доцільним є застосування досвіду Японії та Франції щодо встановлення пріоритетів науково-технологічного розвитку з формуванням державної підтримки.

У США органами державного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності є: Адміністрація міжнародної торгівлі, Адміністрація економічного розвитку, Комісія з цінних паперів та фондового ринку, Федеральна резервна система, Бюро економічного аналізу, Адміністрація економіки та статистики та ін. Основою державної політики США у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності, починаючи з 1977 р., є невтручання в інвестиційні процеси. Однак після сумнозвісних подій 11 вересня 2001 р. було прийнято Патріотичний акт (The USA Patriot Act of 2001), який у пізнішій редакції було перейменовано на Акт безпеки Батьківщини (The Homeland Security Act of 2002), де визначався перелік критичних для національної безпеки сфер, яким мала приділятися особлива увага держави. У 2002 було прийнято Акт про торгівлю (Trade Act 2002), згідно з яким США спрямовуватимуть зусилля на зменшення та повну ліквідацію бар'єрів на шляху руху іноземних інвестицій [12]. В Україні представлена нормативно-правова база інноваційно-інвестиційної діяльності, проте яка потребує удосконалення в напрямку стимулювання пріоритетних напрямів розвитку.

В Україні пріоритетними інноваційно-насиченими галузями передусім виступають ракетно-космічне виробництво, літакобудування, суднобудування, окремі напрями машинобудування, виробництво приладів енергетичного устаткування, кольорової металургії, хімічної промисловості, впровадження сучасних біотехнологій, нових технологій у сферах електрозварювання, телекомунікацій, радіoeлектроніки, фізики низьких температур, ядерної фізики [10, с. 9].

Успіх державних програм інноваційного розвитку неможливий без максимально повного залучення й використання потенціалу підприємництва. Причому важливо зрозуміти принципову істину: завдання більш ефективного використання потенціалу приватної ініціативи прямо залежить від того, наскільки чітко держава змогла забезпечити «правила гри», сформулювало загальнонаціональні пріоритети, розставило акценти галузевого й регіонального розвитку. На базі системи державних замовлень, субсидування, інших форм організаційного, інституційного, економічного сприяння й підтримки реалізуються комерційні стратегії на внутрішньому й зовнішньому ринках. Такі системи підтримки реалізуються в діяльності центральних урядів, регіональної, місцевої влади, що, разом з тим, не заперечує, а саме припускає наявність загальнодержавного підходу, настільки типового для особливо помітні успіхи, що зробили країни Південно-Східної Азії [9, с. 7—8]. В українських умовах, ураховуючи цивілізаційну близькість та інтеграційні прагнення, доцільно імплантувати адаптований досвід Європейського Союзу щодо семирічного рамкового планування та застосування грантів, що передбачають пайову участь реципієнтів і державних установ у фінансуванні інноваційних проектів (рис. 3).

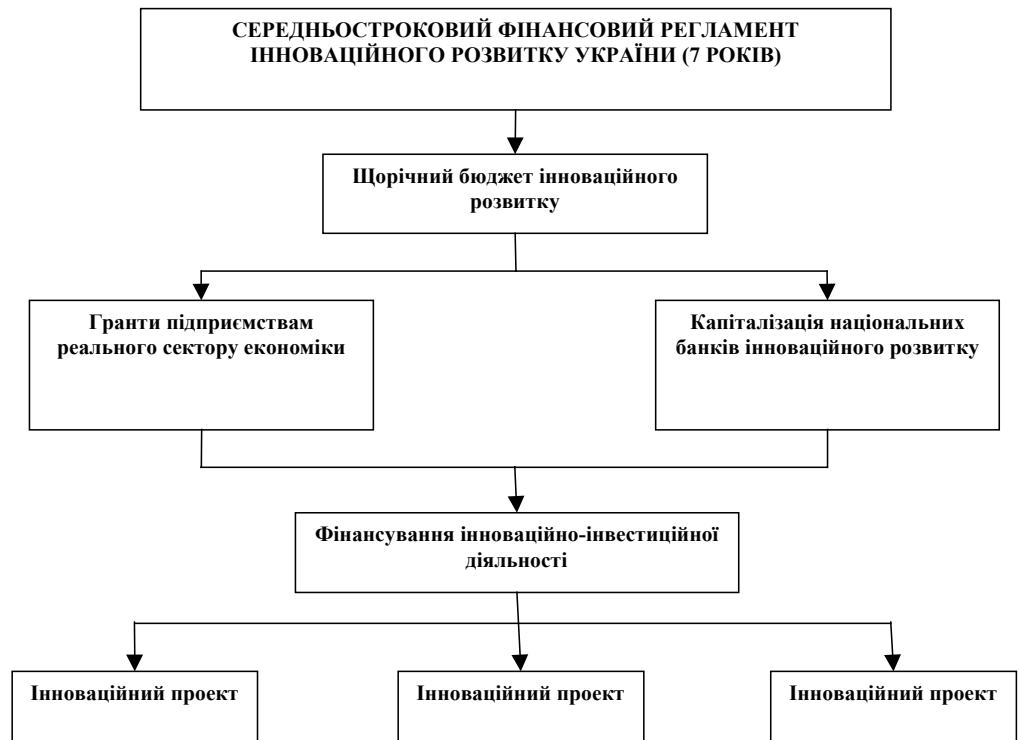

Рис. 3. Концептуальна схема подолання фінансових загроз інноваційно-інвестиційній діяльності в реальному секторі економіки України*

* — авторська розробка

У цьому контексті посилюється актуалізація використання національних банків реконструкції та розвитку з метою фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності в реальному секторі економіки України.

Висновки з проведеного дослідження. Ураховуючи вищенаведене, необхідно зазначити, що основні загрози інноваційно-інвестиційній діяльності в реальному секторі економіки України зосереджені у фінансовій сфері, зокрема: нестача власних коштів, великі витрати на нововведення, недостатня фінансова підтримка держави, високий економічний ризик, тривалий строк окупності нововведень, відсутність коштів у замовників. У зв'язку з цим можливими шляхами посилення взаємодії державних і підприємницьких структур виступають імплементація адаптованого досвіду ЄС, що передбачає семирічне індикативне планування інноваційного розвитку з виокремленням пріоритетів і грантового підходу щодо фінансування конкретних проектів, та запровадження трансформованих практик країн Південно-Східної Азії щодо прямих субсидій і кредитування підприємств реального сектору економіки, у тому числі за допомогою спеціалізованих національних банків реконструкції та розвитку.

Перспективними для подальших наукових розвідок є визначення порогових значень фінансування інноваційних сегментів реального сектору економіки для покращення умов забезпечення економічної безпеки України.

Література

1. Белоусова І. А. Економічна безпека як стратегічна складова національної безпеки України / І. А. Белоусова // Економічний часопис — XXI. — 2010. — 5—6. — С. 14—17.
2. Вядрова І. М. Система фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку в Україні та можливості її активізації в сучасних економічних умовах / І. М. Вядрова,

С. М. Пашова // Вісник Університету банківської справи НБУ. — 2011. — № 1 (10). — С. 121—126.

3. Гладка У. Б. Роль держави у розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні / У. Б. Гладка // Офіційний сайт національної бібліотеки імені Володимира Вернадського [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>. — С. 245—248.

4. Задніпряна Т. С. Управління інноваційно-інвестиційною діяльністю підприємства / Т. С. Задніпряна // Економічний вісник Донбасу. — 2011. — № 1 (23). — С. 203—205.

5. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки: Монографія / В. І. Кириленко. — К.: КНЕУ, 2005. — 232 с.

6. Киян Н. О. Розвиток інноваційно-інвестиційних процесів як фактора суттєвого підвищення ефективності гірничодобувного виробництва / Н. О. Киян // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. — 2010. — № 3 (23). — С. 93—99.

7. Косенко А. В. Інноваційно-інвестиційна складова формування конкурентоспроможності національної економіки / А. В. Косенко // Офіційний сайт Національної бібліотеки імені Володимира Вернадського [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

8. Новицький В. Є. Інституційне регулювання в системі програмно-цільового регулювання національного інноваційного розвитку / В. Є. Новицький // Економічна безпека України та виклики сьогодення. Збірник матеріалів XIII Міжнар. наук.-практ. конф. 28 травня 2010 р. — Ч. 1. — К.: УДУФМТ, 2010. — С. 10—12.

9. Новицький В. Є. Практические задачи формирования современной институциональной системы / В. Е. Новицкий // Вісник МНТУ. — 2011. — Серія економіка № 2 (5). — С. 5—8.

10. Новицький В. Світова системна криза та перспективи її подолання / В. Новицький // Світова фінансово-економічна криза: стратегії протидії та мінімізації наслідків (економіка, фінанси та право). Збірник матеріалів XII Міжнар. наук.-практ. конф. 29 травня 2009 р. — К.: УДУФМТ, 2009. — С. 9—12.

11. Чучіна І. М. Інноваційно-інвестиційна політика України в умовах ринкової економіки / І. М. Чучіна, М. Ю. Приз // Вісник КДУ імені Михайла Остроградського. — 2010. — Вип. 2 (61). — Ч. 1. — С. 165—168.

12. Шатило О. Інституційні особливості державного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності: порівняльний аналіз досвіду України й США / О. Шатило // Офіційний сайт Національної бібліотеки імені Володимира Вернадського [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2012 р.